

Węzły gordyjskie XXI wieku

Zagadnienia konferencyjne¹

Europę czekają ogromne wyzwania, żeby pozostać jednym z najbardziej konkurencyjnych regionów świata w XXI wieku, w globalnej gospodarce opartej na wiedzy. Do tych wniosków doszli uczestnicy kilku konferencji międzynarodowych zorganizowanych w ostatnich latach, co potwierdzają również liczne publikacje: Kukliński (2007), Kukliński, Skuza (2003), Kukliński, Pawłowski (2005a), Kukliński, Pawłowski (2005b), Kukliński, Skuza (2006), Kukliński, Lisiński, Pawłowski (2006), Opala, Rybinski (2007), Radzikowski, Rybiński (2007), Rybiński (2007a), Rybiński (2007b), Jakubowska, Kukliński, Żuber (2007), Tausch (2007) i wiele innych.

Dzisiaj Europa nie jest gotowa sprostać tym wyzwaniom. Politycy wykazują się strategiczną ślepotą i zamiast stworzyć strategiczną, długoterminową wizję Europy angażują się w „gaszenie pożarów” lub w działania, które mają na celu wzrost popularności przed kolejnymi wyborami. Tausch (2007) określa te działania jako „destruktywna kreacja”.

Nadszedł najwyższy czas, żeby zastąpić „destruktywną kreację” strategiczną wizją Europy. Zdolność decydentów do sprostania temu wyzwaniu będzie sprawdzona przez ich reakcję na najważniejsze globalne problemy, z którymi musi zmierzyć się Europa. Profesor Antoni Kukliński, prezes zarządu Polskiego Towarzystwa Współpracy z Klubem Rzymskim zaproponował, żeby te wyzwania określać jako „Węzły gordyjskie XXI wieku”.

Lista węzłów gordyjskich może być bardzo długa. Jednak aby skoncentrować się na najważniejszych procesach które kształtują współczesną geopolitykę, globalną gospodarkę i społeczeństwa, w pracy Opala, Rybiński (2007) zdefiniowano cztery węzły gordyjskie:

1. Granice wzrostu: niedobory energii i klimatyczne katastrofy
2. Starzenie się społeczeństw w krajach rozwiniętych i wiek XXI jako wiek migracji
3. Pojawienie się Chin jako globalnego mocarstwa, porażka demokracji

¹ Tekst został przygotowany na wystąpienie autora podczas spotkania Polskiego Stowarzyszenia z Klubem Rzymskim, które odbyło się 21-go stycznia 2008 roku w siedzibie Business Center Club

4. Rosnące znaczenie rynków finansowych i pojawienie się nowych globalnych graczy na tych rynkach.

Dane i obserwacje przedstawione w pracy Opala, Rybiński (2007) pozwalają na postawienie następujących wniosków:

Po pierwsze, ograniczone zasoby tradycyjnych surowców energetycznych mogą być istotnym ograniczeniem dla dalszego wzrostu globalnej gospodarki w średnim okresie, ludzka innowacyjność pozwoli przełamać to ograniczenie w długim okresie. Jednak do tego czasu najbardziej prawdopodobny scenariusz to wzrost zmienności aktywności gospodarczej w skali globalnej i silne zmiany cen relatywnych. Znacznie poważniejszym problemem wydają się skutki środowiskowe ludzkiej aktywności gospodarczej. Raport Klubu Rzymskiego ostrzega przed możliwymi negatywnymi skutkami dalszego narastania nierównowagi ekologicznej, ale działania podjęte do tej pory są nieadekwatne do olbrzymich zagrożeń, tym bardziej że niektóre z nich już się materializują w wielu częściach świata, w tym w Europie.

Po drugie, Europa gwałtownie się starzeje. Ten niepodważalny fakt jest bardzo poważnym wyzwaniem dla dalszego rozwoju gospodarczego w Europie. O ile w 2005 roku na jedną osobę w wieku poprodukcyjnym przypadało 4.3 osoby w wieku produkcyjnym, ten wskaźnik obniży się o połowę w 2050 roku. W pracy Opala, Rybiński (2007) przedstawiliśmy możliwe strategiczne wybory dla Europy. Pierwszy scenariusz zakłada, że na przykład na skutek wzrostu innowacyjności Europa poprawi wydajność i jednocześnie zwiększy wskaźnik zatrudnienia. To jednak wymaga stworzenia długoterminowej wizji Europy i uzyskania politycznego konsensusu dla zreformowania obecnego modelu socjalnego. Drugi scenariusz może się pojawić przy braku takiej wizji reform, wówczas Europa będzie „skazana” na olbrzymi napływ migrantów z regionów o znacznie młodszych społeczeństwach, głównie z Afryki i z Azji, co niesie ze sobą olbrzymie wyzwania.

Po trzecie, w ostatnich dekadach XX wieku największy sukces w podnoszeniu poziomu dochodu na mieszkańca i konwergencji do krajów bogatych odniosły tygrysy azjatyckie: Korea Południowa, Tajwan, Hong Kong i Singapur. Te kraje albo są, albo przez większość okresu doganiania były niedemokratyczne. Na początku XXI wieku obserwujemy olbrzymi skok cywilizacyjny największego niedemokratycznego kraju świata – Chin. Jest wysoce prawdopodobne, że w ciągu kolejnych kilku dekad Chiny staną się największą i najbardziej konkurencyjną gospodarką świata. Już obecnie Chiny zawiązują silny strategiczny sojusz z Afryką, wypychając z Czarnego Łądu Europę i Stany Zjednoczone. Szybko rośnie udział Chin w globalnej produkcji i popycie na surowce, wiele chińskich firm stało się potentatami

na rynkach na których funkcjonują. Chiny są na przykład największym producentem komputerów na świecie, szybko rośnie również kapitał intelektualny Chin, na przykład liczba studentów w Chinach jest wyższa niż łączna liczba studentów w Unii Europejskiej i w Stanach Zjednoczonych. Chiny są światowym liderem w eksporcie kapitału, dzięki czemu Chiny stały się nie tylko globalną hurtownią, ale również globalnym bankiem, co potwierdza rosnąca liczba transakcji kupna innych firm przez chińskie firmy i fundusze. Kolejne stulecia przyniosą wzloty i upadki krajów i regionów. Wielka Brytania utraciła swoją rolę globalnego lidera na rzecz Stanów Zjednoczonych na początku XX wieku. Jest wysoce prawdopodobne, że w XXI stuleciu Stany Zjednoczone stracą rolę globalnego hegemonu na rzecz Chin, które mogą ogrywać coraz większą rolę na scenie gospodarczej, politycznej i kulturalnej. Obecna strategia Unii Europejskiej nie bierze tego bardzo prawdopodobnego scenariusza pod uwagę. Jaskrawym przykładem tej strategicznej ślepoty Europy jest blokowanie większej reprezentacji Chin i innych krajów rozwijających się w instytucjach Bretton Woods. Takie podejście może prowadzić do powstania alternatywnych regionalnych instytucji finansowych i do marginalizacji roli Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego, zdominowanych przez Europejczyków i Amerykanów.

Jeżeli Europa chce utrzymać swoją pozycję jednego z wiodących regionów globalnej gospodarki, potrzebna jest radykalna zmiana strategii, potrzebna jest podzielana przez wszystkich interesariuszy wizja silnej i konkurencyjnej Europy 2050. Otwarte pozostaje pytanie, czy małe europejskie demokracje funkcjonujące w krótkich czteroletnich cyklach politycznych są w stanie odrzucić populistyczny narodowy protekcjonizm i stworzyć taką wspólną wizję.

Po czwarte, rola rynków finansowych w globalnej gospodarce bardzo się zwiększyła w minionych trzech dekadach. Globalna kapitalizacja rynków akcji i obligacji wzrosła z prawie 70 procent światowego PKB w 1980 roku do 230 procent w 2005 roku. W tym samym okresie ponadgraniczne zobowiązania finansowe wzrosły z 5 procent do 14 procent światowego PKB. Nastąpiła eksplozja aktywności na rynkach instrumentów pochodnych. Chiny i kraje eksportujące ropę naftową i gaz zgromadziły olbrzymie aktywa finansowe, przez co pojawili się nowi, potężni inwestorzy na globalnych rynkach finansowych. Według dostępnych szacunków aktywa zarządzane przez azjatyckie banki centralne i państwowe fundusze inwestycyjne w krajach eksportujących ropę naftową przekroczą 12 bilionów (tysięcy miliardów) dolarów w ciągu najbliższych czterech lat. Aktywa te będą lokowane na

globalnych rynkach finansowych, przy czym oczekuje się że udział inwestycji związanych z ryzykiem kredytowym (akcje, obligacje przedsiębiorstw) będzie rósł. Już obecnie wiele transakcji zostało zablokowanych a politycy w krajach rozwiniętych proponują szereg barier dla napływu kapitału, który pochodzi z krajów o niedemokratycznych systemach i który jest wystarczająco silny żeby przejmować nawet bardzo duże korporacje Zachodu.

Wydaje się, że era konsensusu waszyngtońskiego – który zakładał pełną swobodę przepływu kapitału i towarów – dobiega końca i świat Zachodu przyjmuje doktrynę protekcjonizmu, szczególnie w obszarze transakcji na rynkach kapitałowych. Jeżeli ten trend będzie kontynuowany, wówczas kapitał z rynków wschodzących stopniowo będzie alokowany w firmy rynków wschodzących i wartość rynkowa „sreber narodowych” Zachodu chronionych barierami będzie relatywnie spadała wraz z upływem czasu. Protekcjonizm Zachodu może również prowadzić do stworzenia nowej globalnej osi, która powstanie w tle silnie rosnących inwestycji Azji w krajach Afryki, i wzajemnie inwestycji eksporterów ropy w innych krajach Azji.

Można uniknąć tego scenariusza prowadzącego do finansowej marginalizacji Europy na przykład poprzez doprowadzenie do globalnego porozumienia które można określić jako transparentność-otwartość-mniejszość-pasywność (TOMP), w którym inwestorzy zarządzający pieniędzmi publicznymi w danym kraju zobowiązują się do wdrożenia najlepszych praktyk *corporate governance*, oraz do posiadania tylko mniejszościowych udziałów i odgrywania roli pasywnych inwestorów gdy dokonują inwestycji kapitałowych w innym kraju.

Podsumowując, wzywamy Klub Rzymski do poszerzenia toczzonej debaty. To co wydawało się węzłem gordyjskim XXI wieku 30 lat temu – granice wzrostu – teraz powinno być widziane w szerszym kontekście. Europa musi poradzić sobie z olbrzymimi wyzwaniami w niedalekiej przyszłości: starzenie się i migracje, Chiny jako światowe mocarstwo, ekonomiczne, polityczne i kulturowe, rosnąca rola rynków finansowych i pojawienie się nowych kategorii inwestorów, przejmujących europejskie firmy. Nadszedł najwyższy czas aby Klub Rzymski ostrzegł polityków, którzy prowadzą Europę w ślepią uliczkę pod nazwą globalna marginalizacja. Brak wizji strategicznej, narodowe patriotyzmy ekonomiczne, protekcjonizm, niezdolność do dostrzeżenia w krajach rozwijających się pełnoprawnych globalnych partnerów. Te wszystkie strategiczne słabości już wkrótce zwrócą się przeciw Europie, której rola w globalnej gospodarce opartej na wiedzy będzie stopniowo malała.

Klub Rzymski powinien być animatorem dyskusji nad przyszłością Europy. Należy kontynuować serię konferencji poświęconą przyszłości Europy. Kolejna międzynarodowa konferencja powinna zostać poświęconą węzłom gordyjskim XXI wieku, a jej wstępny program mógłby wyglądać następująco:

1. Jakie są kluczowe aktywa potrzebne Europie aby stać się wiodącym regionem świata w XXI wieku?
 - a. Kapitał wiedzy, strukturalny, relacji i innowacji
 - b. Jak przygotować raport o kapitale intelektualnym Europy?
 - c. ...
2. Czy można uniknąć kryzysu energetycznego? Jaka powinna być strategia Europy?
 - a. Wyścig pomiędzy popytem na energię i podażą przełomowych innowacji
 - b. Energia i bezpieczeństwo. Co się stanie gdyby Rosja zakręciła wszystkie kurki?
 - c. Czy biopaliwa mają sens?
 - d. Wizja zielonej Europy. Szanse i zagrożenia
 - e. ...
3. Starzenie się i migracje. Jakiej polityki potrzebuje Europa?
 - a. Dwa miliony wyjechały, co dalej? Jak przekuć „drenaż mózgów” na „uzysk mózgów”.
 - b. ...
4. Chiny jako globalny hegemon i porażka demokracji. Czy demokratyczna Europa jest zagrożona?
 - a. Chiny 2020 (lub 2050). Które rynki NIE ZOSTANĄ zdominowane przez Chiny? Czy te rynki już istnieją?
 - b. Zrozumieć strategię Chin: Chinafrica
 - c. Czy demokracja może konkurować z merytokracją w XXI wieku? Co trzeba zrobić żeby to było możliwe?

d. Upadające instytucje Bretton Woods. Jak powinny wyglądać reformy w obszarze globalnego zarządzania, żeby Europa uniknęła scenariusza geopolitycznej marginalizacji.

e. ...

5. Rosnąca rola rynków finansowych i pojawienie się nowych globalnych graczy

a. Globalne nierównowagi. Jak to możliwe, że międzyokresowa ślepotą amerykańskich gospodarstw domowych pozwala chińskiemu przywódcy doprowadzić do krachu dolara jedną wypowiedzią, jeżeli będzie miał takie życzenie?

b. Państwowe fundusze inwestycyjne. Czy wykupią Amerykę i Europę?

c. Jak uniknąć protekcjonizmu w obrotach kapitałowych i handlowych?

d. Rynki finansowe 2020 (2050). Przejście od świata opartego na dolarze do świata trzech walut: dolar-euro-asian (renminbi)

e. ...

6. Wizja dla Europy 2020 (2050)

Jesteśmy przekonani, że zorganizowanie międzynarodowej konferencji, w której wezmą udział wybitne umysły strategiczne pozwoli na stworzenie dobrej platformy dyskusji. Głęboka analiza, dialog, uczciwość intelektualna, wzajemne zrozumienie i myślenie w kategoriach „aleksandryjskiego rozwiązania” powinno pozwolić na wypracowanie wizji dla Europy. Bez nowej wizji i bez nowej strategii przyszłość Europy wygląda niepokojąco. Stany Zjednoczone prawdopodobnie stracą globalną dominację na rzecz Chin i staną się Wielką Brytania XXI wieku. Jednak bez istotnych zmian Europa ryzykuje, że stanie się Argentyną XXI wieku². Jeszcze nie jest za późno, żeby uniknąć tego scenariusza.

² PKB na głowę w Argentynie był zbliżony do PKB na głowę w USA pod koniec XIX stulecia. Po serii błędów strategicznych dochód na mieszkańca w Argentynie spadł do jednej trzeciej poziomu w USA.

* * *

Literatura

- Jakubowska P., Kukliński A., Żuber P. eds. (2007) „The Future of European Regions”, Ministry of Regional Development, Warsaw 2007.
- Kukliński A. (2007) „The Regio Futures Programme – The Feasibility Study”, research memorandum, August 2007
- Kukliński A. , Pawłowski K. eds. (2005b) „EUROPE – The Global Challenges”, Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University, Nowy Sącz 2005.
- Kukliński A., Lisiński C., Pawłowski K. eds. (2006) „Creative Europe. Warsaw Conference Towards a New Creative and Innovative Europe. Pre-conference volume”, Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University, Nowy Sącz 2006.
- Kukliński A., Pawłowski K. eds. (2005a) „EUROPE – The Strategic Choices”, Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University, Nowy Sącz 2005.
- Kukliński A., Skuza B. eds. (2006) „Turning Points in the Transformation of the Global Scene”, The Polish Association of the Club of Rome, Oficyna Wydawnicza Rewasz, Warsaw 2006
- Kukliński A., Skuza B. eds. (2003) „Europe in the Perspective of Global Scene”, The Polish Association of the Club of Rome, Oficyna Wydawnicza Rewasz, Warsaw 2003
- Opala P., Rybinski K. (2007) “Gordian knots of the 21st century”, paper presented at the 20th anniversary of the Polish Association of the Club of Rome, November 2007, available at http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1024826
- Radzikowski M., Rybinski K. (2007) “Achieving Sustainable Growth: Will New Europe Fly or Crawl in the 21st Century Global Knowledge Economy”, in Nadolny A., Schauer T (eds). “The Future of Europe”, Sustainable Development and Economic Growth?”, Vienna 2007.
- Rybinski K (2007a) “Meaningless Europe?”, in Jakubowska P., Kuklinski A., Zuber P. (eds) “The Future of European Regions”, Ministry of Regional Development, Warsaw 2007.
- Rybinski K. (2007b) “Globalizacja w trzech odsłonach. Offshoring – globalne nierównowagi – polityka pieniężna”, Difin, Warszawa, May 2007
- Tausch A. (2007) ““Destructive Creation”? Some long-term Schumpeterian reflections on the Lisbon process”. Paper presented at the XVII Economic Forum, Krynica-Zdroj, Poland, September 5-8, 2007.